

УДК 373.3.016:811.161.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-2-61-171-180

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Собко Валентина Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: vsobko105@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1259-5091

У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти впровадження сучасних освітніх технологій у початковій мовно-літературній освіті (українська мова і література) з метою реалізації компетентнісного підходу, в основу якого покладено ключові компетентності; окреслено зміст і напрями роботи з формування в молодших школярів предметних (мовної і мовленнєвої) та ключових компетентностей засобами інноваційних педагогічних технологій; розкрито окремі методичні аспекти формування спільних для всіх ключових компетентностей умінь (читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне мислення, уміння співпрацювати з іншими особами). Висвітлено сутність понять «навчальна технологія», «педагогічна технологія», «освітні інновації», підходи до навчання української мови і читання (компетентнісний, особистісно орієнтований, загальнодидактичний, системно-лінгвістичний, комунікативно-діяльнісний, технологічний, соціокультурний); розглянуто принципи впровадження освітніх інновацій у початкову мовно-літературну освіту (особистісно орієнтований, системної організації навчання, функційно-комунікативний, інтегративний, активної взаємодії). Запропоновано методичні аспекти реалізації компетентнісного підходу в практиці навчання української мови і читання на прикладах упровадження визначених у дослідженні технологій: ігрові технології, інтерактивне навчання, технології розвитку критичного мислення. Акцентовано на формуванні в здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності та ключових: вільне володіння державною мовою, навчання впродовж життя і соціокультурних.

Ключові слова: мовно-літературна освітня галузь, українська мова і література, компетентнісний підхід, комунікативна компетентність, ключові компетентності, сучасні освітні технології, молодші школярі, здобувачі початкової освіти.

Постановка проблеми. У контексті сучасних змін в освіті, в умовах реалізації ідей Нової української школи актуальним залишається розроблення методик особистісного і компетентнісно орієнтованого навчання, пошук ефективних методів і засобів формування в здобувачів освіти предметних і ключових компетентностей – найважливіших особистісних надбань кожного учня, необхідних для успішного навчання, самореалізації особистості в суспільстві. У реалізації визначеної в Державному стандарті мети початкової освіти [18, с. 4] значна роль відводиться українській мові і літературі. Дослідник проблем теорії і методики навчання української мови М. Вашуленко зазначає, що «саме від умінь і навичок з української мови (читати, запитувати й відповідати, розповідати, переказувати почуте й прочитане, висловлювати свої думки усно й письмово) залежатимуть успіхи школяра / школярки в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, зростання загального розвитку, культурного рівня, кругозору» [1, с. 3–4].

На впровадження компетентнісного підходу в початковій мовній освіті – формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів як важливої умови оволодіння мовою як засобом спілкування та розвитку особистісних якостей людини – орієнтують мета і завдання початкового курсу української мови, визначені у створених на основі Державного стандарту типових освітніх програмах [18].

Відбувається переорієнтація процесу формування мовно-мовленнєвої компетентності особистості молодшого школяра та пошуку ефективних шляхів його реалізації. Формування в учнів початкових класів сучасної української школи комунікативної та ключових компетентностей як складників компетентнісної парадигми відповідає потребам сьогодення, узгоджується з гуманістичним підходом до організації та оцінки результативності початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі (українська мова і література) забезпечує формування предметних компетентностей (мовної і мовленнєвої як складників комунікативної) і ключових. У Державному стандарті початкової освіти першою з ключових компетентностей визначено «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [18, с. 4]. Дослідники проблем навчання мовно-літературної освітньої галузі (В. Бадер, М. Вашуленко, О. Вашуленко, Н. Грона, С. Дубовик, К. Пономарьова, О. Савченко, Н. Сіранчук та ін.) наголошують, що основними аспектами початкової мовної освіти є забезпечення пріоритету української мови як державної, формування компетентної особистості у вирішенні мовленнєвих, навчальних і життєвих ситуацій.

Компетентнісний підхід, за дослідженнями науковців (Н. Бібик, І. Єрмаков, О. Пометун, О. Савченко та ін.), полягає у спрямуванні навчального процесу на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, результатом чого буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості [6; 9; 11; 14]. Такий підхід передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах [9].

Проблеми шкільної мовно-літературної освіти (українська мова і література) на компетентнісних засадах висвітлюються в працях Н. Бондаренко, М. Вашуленка, О. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Дубовик, М. Захарійчук, Т. Зенченко, К. Пономарьової, Н. Ростикус, О. Савченко, В. Собко, Н. Сіранчук, Г. Шелехової та ін. Дослідники розкривають теоретико-практичні аспекти методики компетентнісно орієнтованого навчання української мови, форми, методи і прийоми навчання на засадах компетентнісного підходу, методику формування компонентів комунікативної компетентності в процесі опрацювання мовних одиниць різних рівнів [1; 3; 8; 12].

Досягнення очікуваних результатів навчання української мови, як засвідчує аналіз науково-методичних джерел, може забезпечити спільна діяльність учителя і учнів:

- діяльність учителя, спрямована на добір та повідомлення матеріалу учням, організацію їхньої навчальної діяльності, засвоєння знань і формування вмій, розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання, письма);

- діяльність учнів, спрямована на засвоєння знань, їхню творчу працю над опануванням цих знань, виробленням умінь і навичок, формуванням життєвих компетентностей, зокрема комунікативної – вільного володіння мовою в різних навчальних та життєвих ситуаціях [1].

Саме тому в змісті сучасних програм з української мови, як зазначає М. Вашуленко, виділено два істотні аспекти: *предметний*, тобто *понятійно-лінгвістичний*, і *діяльнісний*, що передбачає активну участь школярів у навчальному процесі, де особливої ваги природно набуває мовленнєва діяльність [1, с. 10].

Важливим фактором підвищення якості й ефективності освіти, формування діяльної компетентної особистості є впровадження в процес навчання української мови в початковій школі новітніх технологій, що зумовлено, передусім, психологічними особливостями учнів, їхніми пізнавальними можливостями, залученням молодших школярів до активної пізнавальної діяльності.

У довідковій літературі *педагогічна технологія* трактується як «своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації освітнього процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект освітнього процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання» [7].

У нашому дослідженні, присвяченому використанню сучасних навчальних технологій як засобів реалізації компетентнісного підходу в початковій мовно-літературній освіті, беремо до уваги такі терміни і визначення, подані в наукових і навчально-методичних джерелах:

- *навчальна технологія* – упорядкована сукупність дій і операцій, послідовність яких забезпечує цілісну систему управління навчальною діяльністю учнів з метою набуття ними чітко визначеного навчального результату (О. Савченко) [14, с. 288];

- *педагогічна технологія* – система, яку застосовують у педагогічному навчальному просторі і яка складається з набору чітко визначених відповідно до етапів навчальної діяльності методів, принципів і засобів роботи [10, с. 42];

- *освітні інновації* – нововведення в процесі навчання, що зумовлюють перегляд та переорієнтацію традиційних форм, методів, принципів, прийомів навчання [10, с. 53];

- *технологічний підхід* «передбачає проектування та здійснення системи дій учителя та учнів, спрямованих на досягнення чітко визначеної мети шляхом послідовного чи неухильного виконання конкретних навчальних дій в умовах оперативного зворотного зв'язку» [14, с. 293].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що питання використання сучасних навчальних технологій у системі реалізації компетентнісного підходу в освіті, і в початковій зокрема, вивчалися науковцями в різних аспектах: технології формування навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу (Н. Бібик, О. Вашуленко, В. Мартиненко, Н. Листопад, К. Пономарьова, Т. Юношева та ін.); ігрові технології в освітньому процесі початкової школи (Н. Бібик, М. Вашуленко, М. Воровка, О. Онипченко, К. Пономарьова, О. Савченко, Г. Товканець та ін.); інтерактивні форми у формуванні ключових і предметних компетентностей учнів (Н. Бібик, О. Вашуленко, Л. Пироженко, О. Пометун, К. Пономарьова, О. Савченко та ін.); проблеми розвитку критичного мислення (Г. Кловак, О. Пометун, О. Савченко, В. Собко, І. Сущенко, та ін.). Дослідники зазначають, що застосування технологій в освітньому процесі підвищує мотивацію учнів та ефективність навчання, сприяє розвитку практичних навичок та творчої активності, забезпечує індивідуалізацію навчання.

Вивчення науково-теоретичних засад реалізації компетентнісного підходу в освіті дає можливість зробити висновок про важливість і необхідність упровадження сучасних технологій у процес формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у системі мовно-літературної освіти.

Мета статті – висвітлити теоретико-практичні аспекти реалізації компетентнісного підходу засобами сучасних освітніх технологій у процесі навчання здобувачів початкової освіти української мови і читання; запропонувати типи вправ і завдань з використанням інноваційних прийомів (інтерактивних, ігрових, розвитку критичного мислення) для формування в молодших школярів комунікативної і ключових компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Розроблення методики реалізації компетентнісного підходу в початковому курсі української мови і літератури здійснювали з урахуванням визначених у лінгводидактиці принципів використання освітніх технологій (за Н. Остапенко, Т. Симоненко, В. Руденко):

1. *Особистісно орієнтований принцип* у процесі реалізації технологічного підходу до навчання мови виявляється через уважне ставлення до особистості учня у зв'язку з його творчими, науковими здібностями, а також виявом рівня компетентності щодо норм мовної системи на кожному окремому рівні.

2. *Принцип системної організації навчання.* Системний підхід до реалізації проблеми формування комунікативної компетентності учнів дає можливість розглядати всю концепцію (її функційний та структурний елементи) в єдності та взаємодії. Увага до цього підходу зумовлена тим, що виникає можливість аналізувати та організовувати процес здобування знань як цілісну систему навчання.

Отож принцип системності як засадничий принцип технологічного підходу уможливорює розгляд усього розвитку комунікативної компетентності учнів як єдиного цілого, виокремлюючи в процесі планування навчального компонента відповідні складники, а також урахування особливостей зв'язку між усіма елементами.

3. *Функціонально-комунікативний принцип* є одним з ефективних принципів навчання мови і дослідження мовних явищ. Його реалізація на уроках української мови в школі передбачає підхід до мови як засобу спілкування, тому в процесі шкільної підготовки має бути максимально втілене положення про формування в здобувачів освіти умінь використовувати мову під час комунікації.

4. *Інтегративний принцип.* Технологічний підхід загалом і окремі педагогічні технології зорієнтовані на досягнення мети: навчання мови, виховання мовної особистості, творчого розвитку школяра. Це дає можливість визначити інтегративний принцип технологічного підходу як один із пріоритетних. У процесі навчання мови в школі враховують інтегративні процеси на міждисциплінарному рівні (мова, література) і міжрівневому (фонетика, лексика, морфологія, синтаксис).

5. *Принцип активної взаємодії.* Зміст цього принципу під час запровадження технологічного підходу до навчання мови полягає в стимулюванні школярів до активної співпраці в процесі дослідження мовних явищ.

Активна участь учнів у засвоєнні навчального матеріалу залежить від використання різних форм (робота в парах, малих групах), активних методів і прийомів (рольові ігри, проєкти, інтерактивні прийоми) [10, с. 42–44].

Дослідження засвідчило, що ефективними в практиці навчання української мови і літератури є такі сучасні освітні технології: *технології інтерактивного навчання; ігрові технології; інтегроване навчання; інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); технології розвитку критичного мислення; технології розвивального навчання; технологія організації навчальної проєктної діяльності; «Сторітелінг» – технологія неформального навчання; педагогічна технологія «Щоденні 5»* тощо.

Використання освітніх технологій мотивує діяльність учнів, зацікавлює мовним матеріалом, сприяє розвитку пізнавального інтересу, розвитку спільних для всіх ключових компетентностей умінь, зокрема: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку, критичне мислення, уміння співпрацювати з іншими особами.

Розробляючи методичні аспекти застосування інноваційних технологій у мовно-літературній освіті, орієнтувалися на основні складники змісту обраних компетентностей: *вільне володіння державною мовою; навчання впродовж життя та соціальні.*

Основна компетентність, формування якої має забезпечити курс української мови і літератури, – комунікативна (складник компетентності *вільне володіння державною мовою*). У дослідженні послуговуємося визначенням комунікативної компетентності молодшого школяра, запропонованим К. Пономарьовою: здатність «спілкуватися з людьми різного віку і статусу, розуміти й відтворювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно й грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах, вільно володіти мовою в різних навчальних і життєвих ситуаціях» [12, с. 142].

Для формування компетентності *навчання впродовж життя* розробляли завдання на аналіз, визначення головних ознак предметів / об'єктів, узагальнення найважливіших ознак, доведення, обґрунтування думки, що сприяло опануванню вмінь і навичок організувати і контролювати свою навчальну діяльність, виконанню розумових операцій і практичних дій, отриманню нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, розвитку вмінь працювати самостійно і в групі.

У формуванні *громадянських і соціальних* компетентностей орієнтувалися на вироблення в учнів здатностей діяти в життєвих ситуаціях відповідно до соціальних норм і правил, усвідомлювати себе громадянином України; знати державні, українські національні символи, традиції, народні свята, етикетні правила спілкування тощо.

Пропонуємо рекомендації та приклади комплексних завдань і вправ для реалізації компетентного підходу на уроках української мови та читання засобами освітніх технологій.

Ігрові технології – це спосіб організації освітнього процесу, який передбачає використання різноманітних ігор (дидактичних, рольових, сюжетно-рольових, ситуативних тощо) для активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього творчого потенціалу, стимулювання зацікавленості учнів предметом. Ігрові технології, як відомо, сприяють формуванню мотивації навчання, емоційного комфорту, позитивного ставлення до себе й інших. У зв'язку з цим на уроках у 1–4 класах вагоме місце має відводитися ігровим вправам – складникам реалізації технологічного підходу до навчання.

О. Савченко зазначає, що ігри, які використовують на уроках у початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, уміння і навички [14, с. 307]. М. Воронка та О. Онипченко, аналізуючи сутність дидактичної гри, наголошують на тому, що її ефективність посилюється через функціональний взаємозв'язок із рольовими елементами, що дає змогу «активізувати мовленнєві навички в умовах, максимально наближених до реального спілкування» [2, с. 98]. Гра не лише зацікавлює учнів, але й сприяє практичному застосуванню здобутих знань у різних видах мовленнєвої діяльності.

З метою реалізації компетентного підходу важливо дотримуватися визначених у педагогічних і лінгводидактичних джерелах особливостей організації ігрової діяльності:

- *контекстуалізація* (ігрові ситуації повинні бути пов'язані з реальними життєвими ситуаціями, що стимулює використання лексичного запасу, синтаксичних структур у різних контекстах);
- *різноманітність завдань* (забезпечення різноманітності ігрових завдань, які спонукають учнів висловлювати свої думки, розповідати історії, описувати предмети тощо);
- *групова взаємодія* (створення ігрових ситуацій, організація групової взаємодії; групові ігри стимулюють спілкування між учнями, розвивають навички співпраці та взаєморозуміння);
- *рольові завдання* (залучення дітей до різних ролей в іграх (ефективним є обрання учнями ролей за бажанням); це допомагає розширити їхні лінгвістичні можливості і розуміння різних точок зору);
- *інтерактивність* (використання інтерактивних ігор, де учні можуть взаємодіяти з об'єктами, оточенням, працювати в парах; такий підхід сприяє використанню різних мовних засобів для вираження своїх думок та побажань);
- *стимулювання творчості* (ігри мають заохочувати творчий підхід до мовлення, даючи учням можливість висловлювати свої ідеї та уявлення).

Дослідження підтверджує, що врахування означених особливостей в ігровій діяльності забезпечує формування спільних для всіх ключових компетентностей умінь, зокрема: висловлювати власну думку, критично мислити, брати участь у творчій діяльності, уміння керувати емоціями, співпрацювати з іншими особами тощо.

Важливо, щоб в іграх школярі поєднували роботу зі словом, реченням, текстом і практичними діями, з наочністю. Назви ігор можуть повторюватися, але змістове наповнення має відповідати насамперед темі уроку за програмою.

Гра «Мовознавці» (пояснення значень слів за словниками; складання словникових статей; заслуховування визначень, складених учнями; пояснення особливостей використання лексики в різних текстах; побудова «Асоціативного куща» відповідно до мовного матеріалу, який вивчається; обґрунтування доцільності дібраного мовного матеріалу).

Гра «Дослідники» (тлумачення термінів; зіставлення слів, визначення спільного і відмінного; визначення нового; добір ситуацій, коли цим мовним матеріалом можна користуватися; самостійне (або в парах чи групах) створення / розроблення гри за поданим матеріалом; проведення гри в класі).

Гра «Знавці культури мовлення» (добір слів, висловлень, які необхідно використовувати в різних ситуаціях; використання формул мовленнєвого етикету; уважне слухання співрозмовника; уміння вступати в діалог, висловлювати свою думку).

Для формування умінь будувати речення різних типів за метою висловлювання і за інтонацією практикували складання речень у групах на різні теми («Природа рідного краю», «Правила користування комп'ютером», «Українські національні традиції»), із запропонованим словом (ігри «Цікаве слово», «Що приховує слово»), що сприяло використанню лексичних засобів у власному мовленні, опануванню норм літературної мови.

Цікавою учням була гра в групах на побудову речень зі словом *сім'я*. Діти склали речення про членів родини, про професії батьків, сімейний відпочинок тощо. Такий підхід забезпечує не лише

мовленнєвий розвиток, а й виховання учнів.

Участь молодших школярів в іграх такого типу є важливою умовою залучення їх до активної мовно-мовленнєвої діяльності, формування не лише комунікативної компетентності, а й соціокультурної, уміння вчитися.

Ефективним видом ігрової діяльності, що сприяє мовленнєвому розвитку школярів, є *ситуативні* завдання. Вони стимулюють мислення і посилюють інтерес учнів до опанування програмового матеріалу, підвищують їхню пізнавальну активність.

Мовленнєва ситуація «Спілкування в магазині. Ввічливі слова».

Тема діалогу: «У магазині іграшок (або шкільного приладдя)».

Учасники: покупець та продавець.

Місце дії: «Імпровізований магазин» у класі (речі із цінниками розкладено у визначеному місці).

Ситуація: Незабаром день народження найкращого друга. Ти прийшов до магазину, щоб обрати подарунок на певну суму. Тобі потрібно дізнатися ціну, характеристики товару та ввічливо здійснити покупку.

Мета: формувати навички етикетного спілкування, розвивати вміння ставити запитання та відповідати на них, виховувати культуру поведінки в громадських місцях.

Мовленнєво-комунікативні завдання для учнів: 1) привітатися та привернути увагу продавця; 2) запитати про наявність конкретного товару або попросити поради щодо чогось цікавого; 3) дізнатися ціну та уточнити деталі (колір, розмір, матеріал); 4) використати ввічливі слова: *будь ласка, дякую, перепрошую, допоможіть обрати*; 5) попроситися після завершення розмови.

За потреби доцільно подати приклад орієнтовного діалогу, типові фрази мовленнєвого етикету.

Мовленнєва ситуація «Спілкування в бібліотеці. Ввічливі слова».

Тема діалогу: «Вибір книги в бібліотеці».

Учасники: учень (читач) та бібліотекар.

Місце дії: шкільна бібліотека.

Ситуація: Уяви, що ти прийшов до бібліотеки, щоб повернути прочитану книгу і взяти нову для читання. Яка розмова може відбутися між бібліотекарем і читачем?

Мета: розвивати вміння учнів вести діалог у реальній життєвій ситуації, правильно ставити запитання та відповідати на них, дотримуватися правил ввічливого спілкування, формувати культуру мовлення (слова ввічливості: вітання, звернення, запитання, прохання, порада, подяка, прощання).

Мовленнєво-комунікативні завдання для учнів: формувати в учнів уміння починати розмову з використанням ввічливих форм звертання, ставити запитання та давати повні відповіді; розвивати навички слухання співрозмовника; навчити підтримувати розмову та реагувати на репліки партнера; формувати вміння висловлювати прохання, подяку та власні побажання.

Участь молодших школярів в ігровій діяльності, як засвідчує дослідження, сприяє поповненню та активізації словникового запасу, формуванню вмінь активно користуватися відповідною лексикою, реченнями різних типів у процесі спілкування, опануванню правил поведінки в соціумі, розвитку мислення та емоційного інтелекту.

Зміст і мета *інтерактивних технологій* на уроках української мови визначаються положенням про активну взаємодію (інтерацію) між основними учасниками освітнього процесу – учителями та здобувачами освіти. Важливими за умов реалізації інтерактивних технологій є принципи діалогізації та комунікативної спрямованості, дотримання яких забезпечує оптимальну орієнтацію учнів на засвоєння матеріалу з опорою на значний мотиваційний потенціал [9; 11; 14; 15; 17]. Суть інтерактивного навчання в тому, за визначенням О. Пометун, Л. Пироженко, що освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Дослідниці наголошують, що інтерактивне навчання «ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії» [11, с. 9]. О. Савченко зазначає, що інтерактивні методи – це методи, метою яких є організація такого співнавчання та взаємонавчання (колективного, групового, парного), що спонукає всіх дітей до взаємодії, взаємо- й самоконтролю, рефлексії думок і поведінки [14, с. 294].

Інтерактивне навчання передбачає організацію освітнього процесу таким чином, щоб практично всі учні були задіяні в процесі пізнання, розуміли і рефлексували з приводу того, що вони знають, уміють і думають. До інтерактивних належать форми і методи навчання, які спонукають дітей до активної мовленнєвої та практичної діяльності в процесі опанування навчального матеріалу (за К. Пономарьовою) [12, с. 19]. Серед найбільш поширених в освітньому процесі інтерактивних прийомів науковці називають «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Кубування», «Діаграма Венна», «Асоціативний куш», «Інтерв'ю», «Сенкан» тощо [9; 11; 12; 15].

Застосування інтерактивних технологій є ефективним у різних формах організації освітньої діяльності на уроках мовно-літературної освітньої галузі: фронтальної («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», «Навчаючи – вчуся»); роботи в парах, малих групах (рольова гра, театралізація); дискусій («Обери

позицію», «Прес»).

Технологія «Мікрофон» характеризується як міра швидкості думки, шкала виявлення рівня знань та читацького досвіду; дає можливість кожному учневі висловлювати свою думку, відповідати швидко на запитання, по черзі. Варто практикувати на етапах актуалізації опорних знань, перевірки домашнього завдання, підсумку уроку, рефлексії; у процесі роботи з текстами і літературними творами стимулює молодших школярів до обговорення, дає можливість по черзі висловити власну думку щодо прочитаного. Такий підхід забезпечує розвиток аудіювання, говоріння, опанування мовного матеріалу, використання його в процесі висловлення думки.

Технологія «Прес», зазначають О. Пометун і Л. Пироженко, навчає учнів формулювати аргументи, переконувати інших, висловлювати власні думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі за конкретною схемою: позиція, обґрунтування, приклад, висновки («Я вважаю, що...»; «...тому, що...»; «...наприклад...»; «Отже, я вважаю...») [11, с. 140]. Науковці наголошують на доцільності використання означеної технології на етапах актуалізації опорних знань, усвідомлення учнями нового матеріалу, з метою самостійного виведення правил.

Для вирішення суперечливих питань, створення переліку ідей та залучення всіх учнів до обговорення практикували технологію «Коло ідей»; для розвитку логічного мислення, уяви, збагачення словникового запасу молодших школярів – «Асоціативний кущ». Важливо, щоб учні брали участь у колективному поясненні зв'язків між поняттями (якщо це доступно).

Інтерактивні прийоми, як підтверджує дослідження і досвід, є важливими засобами мотивації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти, забезпечення можливостей для дослідницької діяльності, пошуку і відкриття нового, сприяють розвитку критичного мислення, розвитку самостійності, формуванню комунікативних здібностей, відповідних життєвих компетентностей.

Важливе місце в реалізації компетентнісного підходу в початковій мовно-літературній освіті посідає технологія розвитку критичного мислення. Вона спрямована на формування в учнів умінь аналізувати інформацію, висловлювати власні судження, робити висновки та аргументувати свою позицію. У процесі роботи за цією технологією учні не лише сприймають інформацію, а й активно обговорюють її, що сприяє розвитку усного мовлення, формуванню ключових і предметних компетентностей у цілому.

Рекомендації щодо впровадження технології розвитку критичного мислення в освітній процес, і початкової школи зокрема, знаходимо в працях науковців (Н. Бібік, Т. Васютина, Г. Волошина, О. Комар, О. Пометун, А. Терлецька, О. Тягло та ін.) [9; 11; 3; 16]. Учені наголошують на пошуку нового змісту, форм, методів та засобів навчання, спрямованих на розвиток критичного мислення учнів.

У попередньому дослідженні ми визначили, що критичне мислення нерозривно пов'язане із соціалізацією особистості, з реальним життям людини, з реальними фактами, правдивою інформацією [5]. Уважаємо, що робота вчителя на уроках у початковій школі має бути спрямована на виконання завдань (у процесі роботи з підручниками та додатково дібраним матеріалом), які б відповідали формуванню в учнів соціальної компетентності, що нерозривно зв'язана з розвитком критичного мислення. Розглянемо окремі з них.

На уроках української мови і читання, як засвідчує наше дослідження, для роботи з текстами ефективним є використання прийому «Передбачення». Перед читанням тексту вчитель пропонує учням розглянути заголовок або ілюстрацію та висловити припущення щодо змісту твору. Учні обґрунтовують свої думки, обговорюють різні варіанти розвитку подій. Така робота активізує мовленнєву діяльність школярів, розвиває вміння формулювати власні припущення, аргументувати їх і брати участь у дискусії. Ефективність цього прийому полягає в розвитку в учнів навичок логічного мислення та усної комунікації.

У доборі вправ і завдань для реалізації компетентнісного підходу засобами технологій розвитку критичного мислення орієнтувалися на такі компоненти змісту:

1. Надання інформації про ціннісний об'єкт у вигляді текстів розповідного, описового чи міркувального характеру.
2. Оцінювання об'єкта, у процесі якого він співвідноситься з потребами й інтересами особистості.
3. Вплив на емоційну сферу, тобто переживання цінності (Що тебе здивувало в цьому творі? Про що дізнався / дізналася вперше? Коли хвилювався / хвилювалася найбільше?).
4. Усвідомлення цінності та формування ситуації вибору (Як би ти відповів / відповіла (учинив / учинила)?).
5. Участь в оголошенні, представленні теми та очікуваних навчальних результатів («Мозкова атака», «Очікування»): учні висловлюють свої очікування від уроку, починаючи фразу «Я очікую...».

Наведемо приклади застосування технологій розвитку критичного мислення на уроках мовно-літературної освіти з метою формування ключових і предметних компетентностей. Зауважимо, що мовний матеріал для аналізу (речення, тексти) добирали соціокультурного змісту (про батьківщину, рідний край, сім'ю, громадські місця тощо), що є важливою умовою загальнокультурного розвитку молодших школярів і підготовки їх до життєдіяльності в соціумі.

Українська мова. Тема «Типи уроків за метою висловлювання і за інтонацією» (3 клас).

I варіант

Етап «Засвоєння нових знань, умінь та навичок».

Ефективно використовувати методи «Кластер» (для залучення школярів до аналізу структури), «Фішбоун» (для формування вмінь установлювати причинно-наслідкові зв'язки), «Діаграму Венна» (для навчання порівнювати).

Метод «Кластер» (Створення ментальної карти). У центрі – назва теми «Типи речень»; учні разом з учителем позначають види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) і за інтонацією (окличні, неокличні), аналізують зв'язки, графічно структурують інформацію, класифікують приклади, які наводять самі, що допомагає краще запам'ятати матеріал. Це стимулює аналітичний підхід замість запам'ятовування, заохочує активну позицію учнів.

Метод «Фішбоун» («Скелет риби»). Аналіз розділових знаків здійснюється за етапами:

1. Постановка проблеми: *Знак оклику в кінці речення.*
2. З'ясування причин виникнення проблеми: *Чому ми його ставимо? (Вираження емоцій, наказу, захоплення.)*
3. Визначення наслідків (фактів, понять, об'єктів) причин: *Приклади окличних речень.*
4. Підбиття підсумків (відповіді на запитання, висновки, рекомендації): *Речення стає окличним.*

У процесі роботи за стратегією учні встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між метою висловлювання та інтонацією, а не просто запам'ятовують правило.

Приєм «Діаграма Венна». Використовували для формування в учнів умінь визначати спільні і відмінні ознаки речень. Для організації пізнавальної діяльності необхідно: побудувати два кола (наприклад: «Розповідні», «Спонукальні»), накладаючи частково одне на одне, щоб утворилася спільна частина; учні шукають спільне (речення можуть бути окличними / неокличними; можуть мати однакові розділові знаки) і відмінне (мета: повідомити чи спонукати до дії). Назви речень у колах можуть бути інші (залежно від мети завдання). Виконання таких завдань сприяло розвитку навички порівняння, аналізу та синтезу, допомагало учням розрізняти типи речень на основі функційних ознак, усвідомлювати зміст прочитаного чи сприйнятого на слух тексту, користуватися реченнями відповідно до ситуації спілкування.

II варіант

Етап «Засвоєння нових знань, умінь та навичок».

Роботу організували так, щоб учні самостійно спостерігали за мовними явищами, порівнювали речення, визначали їх особливості та робили висновки.

Приєм «Спостереження – аналіз – висновок». Учні для спостереження пропонується кілька речень (розповідне, питальне, спонукальне). Аналіз речень передбачав відповіді на запитання: Про що повідомляє перше речення? Про що йдеться в другому реченні? До чого спонукає третє речення? Чим відрізняється інтонація під час читання кожного речення?

У процесі дослідження учні роблять висновок, що одні речення повідомляють про певні події, інші містять запитання, а ще інші спонукають до дії. Отже, за метою висловлювання речення поділяються на розповідні, питальні та спонукальні.

Ефективними виявилися прийоми: «Робота в парах» (учні читають речення, визначають його тип, обґрунтовують один одному вибір відповіді); «Порівняй і поясни» (порівняння речень за запитаннями: Чи однаковий зміст цих речень? Чим вони відрізняються? Яку роль відіграє знак питання?); «Мікрофон» (актуалізація знань про речення), «Незавершене речення» (повідомлення про речення на основі запропонованого початку); «Створи власний приклад» (учні складають речення, озвучують, а клас визначає тип висловлення; обов'язковою умовою відповіді є обґрунтування своєї думки). Така діяльність сприяє застосуванню знань на практиці, розвитку мовленнєвої активності школярів (усвідомленість, емоційність, виразність усного мовлення), формує їхню пунктуаційну грамотність.

Варто пропонувати практичні вправи на диференціювання речень у процесі аналізу творів усної народної творчості, художніх текстів, що сприяє виробленню навичок свідомого і виразного читання, умінь характеризувати дійових осіб, висловлювати рефлексивні судження у зв'язку з прочитаним.

Цільне місце для розвитку в молодших школярів умінь критично оцінювати інформацію відводимо дослідженню текстів науково-художнього змісту. Так, мовно-літературний аналіз тексту «Про правила особистої безпеки в інтернеті» спонукав учнів брати участь в обговоренні різних аспектів проблеми: Чим корисний інтернет? Чи може бути інтернет небезпечним? Для чого треба знати основні правила безпеки в інтернеті?

Такий підхід активізує мовленнєву діяльність школярів, стимулює до роздумів, сприяє розвитку вмінь доводити власну думку, висловлювати своє ставлення до ситуацій, що є важливою умовою формування комунікативної і соціальної компетентностей.

Упровадження прийомів технологій розвитку критичного мислення на уроках мовно-літературної

освітньої галузі допомагає організувати активну навчальну діяльність здобувачів початкової освіти, розвиває їхню здатність аналізувати мовні явища, робити висновки та використовувати здобуті знання у власному мовленні, що підвищує ефективність компетентісно орієнтованого навчання української мови.

Висновки. Вивчення науково-теоретичних засад реалізації компетентісного підходу в освіті дало можливість визначити важливість і необхідність упровадження сучасних технологій у процес формування ключових і комунікативної компетентностей молодших школярів у системі навчання української мови і літератури, розкрити окремі методичні аспекти формування спільних для всіх ключових компетентностей умінь, зокрема вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне мислення, вміння співпрацювати з іншими особами.

Використання ігрових технологій, інтерактивного навчання, технологій розвитку критичного мислення в практиці навчання української мови і читання активізує пізнавальну діяльність учнів, сприяє концентрації уваги в опануванні мовних одиниць і явищ не тільки на запам'ятовуванні, а й на розумінні, аналізі, синтезі, пошуку рішень, нестандартних підходів до вирішення проблем, спрямовує навчальний процес на самостійне дослідження та конструювання знань.

Застосування інноваційних прийомів у процесі виконання мовно-мовленнєвих вправ і завдань, як підтверджує дослідження, є важливою умовою активного включення учнів у мовленнєву діяльність, розвитку здатностей оцінювати інформацію, творчої активності, вміння аргументувати власну думку, робити висновки, для формування в молодших школярів практичних навичок, комунікативної і ключових компетентностей.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробленні проблеми компетентісного підходу в розвитку діалогічного і монологічного мовлення здобувачів початкової освіти засобами впровадження сучасних технологій навчання.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Основа», 2019. 192 с.
2. Воронка М. І., Онипченко О. І. Функціональний взаємозв'язок рольових, дидактичних та ділових ігор. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 1 (41). С. 96–100.
3. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
4. Ігрові технології в розвивальному середовищі початкової школи : метод. рекомендації / за заг. ред. Г. В. Товканець. Ужгород : РІК-У, 2023. 156 с.
5. Кловак Г. Т., Собко В. О. До проблеми розвитку критичного мислення учнів молодшого шкільного віку в Україні. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 1 (42). С. 130–139.
6. Компетентісний підхід у неперервній освіті : колективна монографія / за наук. ред. І. Г. Єрмакова. Донецьк : Каштан, 2012. 260 с.
7. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-6601.html> (дата звернення: 12.03.2026).
8. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентісного підходу : посіб. / Н. Б. Голуб, В. І. Новосолова, Г. Т. Шелехова, А. В. Ярмолюк. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 144 с.
9. Нова українська школа: poradnik для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
10. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
11. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
12. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
13. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.
14. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
15. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи : зб. наук. праць / редкол.: Н. В. Бахмат, Н. В. Гудима, О. В. Ковальчук; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Київ : Міленіум, 2020. Вип. 3. 184 с.
16. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
17. Технології формування навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентісного підходу : метод. посіб. / Н. Бібік, В. Мартиненко, О. Вашуленко, Н. Листопад, Т. Юношева; Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ початкової освіти ім. О. Я. Савченко. Київ, 2023. 408 с.
18. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світloch», 2019. 336 с.

IMPLEMENTATION OF THE COMPETENCY-BASED APPROACH IN PRIMARY LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION THROUGH MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Sobko Valentyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Primary Education Theory and Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The article examines the theoretical and practical aspects of implementing modern educational technologies in primary language and literature education (Ukrainian language and literature) with the aim of realizing a competency-based approach grounded in key competencies; outlines the content and directions for developing subject-specific (linguistic and speech) and key competencies in younger schoolchildren through innovative pedagogical technologies; reveals selected methodological aspects of forming cross-cutting skills common to all key competencies, including reading comprehension, the ability to express one's own opinion orally and in writing, critical thinking, and collaboration skills.*

Purpose. *The purpose of the study is to substantiate the implementation of modern educational technologies in primary language and literature education for realizing a competency-based approach grounded in key competencies and to define the directions for developing subject-specific and key competencies in younger schoolchildren.*

Research Methods. *The research is based on a set of theoretical methods, including analysis, synthesis, generalization of scientific literature, and comparative analysis of pedagogical approaches, as well as the study of methodological practices in teaching Ukrainian language and reading.*

Results. *The paper highlights the essence of the concepts «technology,» «instructional technology,» and «pedagogical technology», as well as approaches to teaching the Ukrainian language and reading, namely: competency-based, learner-centered, general didactic, system-linguistic, communicative-activity-based, technological, and sociocultural. The principles of implementing educational innovations in primary language and literature education are considered, including learner-centeredness, systematic organization of learning, functional-communicative orientation, integration, and active interaction.*

The study presents methodological aspects of implementing the competency-based approach in the practice of teaching the Ukrainian language and reading through examples of the technologies identified in the research, such as game-based learning, interactive learning, and critical thinking development technologies. Special emphasis is placed on the formation of communicative competence and key competencies in primary education learners, including proficiency in the state language, lifelong learning, and civic and sociocultural competencies.

Originality. *The article proposes exercises and tasks for working with language units and phenomena (word, sentence, text), aimed at involving younger schoolchildren through innovative methods and techniques in the practical application of skills across different types of speech activity in both educational and real-life situations, which contributes to the formation of key competencies and the development of personal qualities.*

Conclusion. *It is determined that the development of competencies requires diversification of the forms of organizing students' educational activities. The importance of using educational technologies to actively engage students in speech activity, create an atmosphere of cooperation and interaction, and develop the ability to evaluate information, argue one's own opinion, and draw conclusions is substantiated.*

Keywords: *language and literature educational field, Ukrainian language and literature, competency-based approach, communicative competence, key competencies, modern educational technologies, younger schoolchildren, primary school students.*

References

1. Vashulenko, M. S. (2019). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia intehrovanoho kursu «ukrainska mova» u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: navch.-metod. posib* [New Ukrainian school: teaching methodology of the integrated course «the Ukrainian language» in the 1-2-nd forms of general secondary education institutions based on the competence approach: teaching-method. manual] Kyiv, Vydavnychiy dim «Osnova» – Publishing house «Osnova», 192 [in Ukrainian].
2. Vorovka, M. I., Onypchenko, O. I. (2021). *Funktionalnyi vziaemozviazok rolovykh, dydaktychnykh ta dilovykh ihor* [Functional interconnection of role-playing, didactic and business games]. *Innovatsiina pedahohika*, 1(41), 96–100.
3. Horoshkina, O. M., Bondarenko, N. V., Popova, L. O. (2020). *Metodyka kompetentnisno orientovanoho navchannia ukrainskoi movy uchniv litseiu na rivni standartu: metodychnyi posibnyk*. [Methodology of competency-oriented teaching of the Ukrainian language for lyceum students at the standard level: methodical guide]. Kyiv: CONVI PRINT, 128 [in Ukrainian].
4. Tovkanets, H. V. (Ed.). (2023). *Ihrovi tekhnologii v rozvyvalnomu seredovyschi pochatkovoii shkoly: metodychni rekomendatsii* [Game technologies in the developmental environment of primary school: methodological recommendations]. Uzhhorod: RIK-U, 156 [in Ukrainian].
5. Klovak, H. T., & Sobko, V. O. (2020). *Do problemy rozvytku krytychnoho myslennia uchniv molodshoho shkilnoho viku v Ukraini* [On the problem of developing critical thinking of primary school students in Ukraine]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka: zbirnyk naukovykh prats*, 1(42), 130–139 [in Ukrainian].
6. *Kompetentnisnyi pidkhid u neperernii osviti: kolektivna monohrafiia* (2012). [Competency approach in continuing education: collective monograph] / za naukovoii redaktsiieiu I. H. Yermakova. Donetsk: Kashtan. 260 [in Ukrainian].

7. *Korotkyi terminolohichnyi slovnyk z innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii* [Short glossary of innovative pedagogical technologies]. (n.d.). <http://www.info-library.com.ua/books-text-6601.html>
8. Holub, N. B., Novosiolova, V. I., Shelekhova, H. T., & Yarmoliuk, A. V. (2017). *Navchannia ukrainskoi movy uchniv 5 klasu na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: Posibnyk* [Teaching Ukrainian language to 5th grade students on the basis of a competency-based approach: Manual]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Sam», 144 [in Ukrainian].
9. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* (2017). [New Ukrainian school: a teacher's guide] / Pid zah. red. Bibik N. M. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady», 206 [in Ukrainian].
10. Ostapenko, N. M., Symonenko, T. V., & Rudenko, V. M. (2011). *Tekhnolohiia suchasnoho uroku ridnoi movy: avchalnyi posibnyk* [Technology of the modern native language lesson: Study guide]. Kyiv, Ukraine: Akademiia [in Ukrainian].
11. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok: Interaktyvni tekhnolohii navchannia* [Modern lesson: Interactive teaching technologies]. Kyiv: A.S.K., 192 [in Ukrainian].
12. Ponomarova, K. I. (2020). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkolariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy: metodychnyi posibnyk*. [Formation of primary school pupils' communicative competence in the process of learning the Ukrainian language: methodical guide]. Kyiv: CONVI PRINT, 88 [in Ukrainian].
13. Pometun, O. I., & Sushchenko, I. M. (2017). *Putivnyk z rozvytku krytychnoho myslenia v uchniv pochatkovoї shkoly: Metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv* [Guide to the development of critical thinking in primary school students: Methodical manual for teachers]. Kyiv, Ukraine, 96 [in Ukrainian].
14. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk*. [Didactics of primary education: textbook]. Kyiv: Gramota, 504 [in Ukrainian].
15. Bakhmat, N. V., Hudima, N. V., & Kovalchuk, O. V. (Eds.). (2020). *Suchasni tekhnolohii pochatkovoї osvity: Realii ta perspektyvy: Zbirnyk naukovykh prats* [Modern technologies of primary education: Realities and prospects: Collection of scientific works] (Vol. 3). Kyiv, Ukraine: Milenium [in Ukrainian].
16. Crawford, A., Saul, V., Matthews, S., & McInster, D. (2006). *Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslenia uchniv* [Technologies for the development of students' critical thinking] (O. I. Pometun, Scientific editor & foreword). Kyiv, Ukraine: Pleiady, 220 [in Ukrainian].
17. Bibik, N. M., Martynenko, V. O., Vashulenko, O. V., Lystopad, N. T. V. (2023). *Tekhnolohii formuvannia navchalnykh dosiahnenn' molodshykh shkolariv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: Metodychnyi posibnyk* [Technologies for the formation of educational achievements of primary school students based on the competence approach: Methodical manual]. Kyiv, Ukraine: Institute of Pedagogics of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Department of Primary Education named after O. Ya. Savchenko, 408 [in Ukrainian].
18. *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy*. (2019). [Typical educational programs for general secondary education: 1–2 and 3–4 grades]. Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch», 336 [in Ukrainian].

Авторське право ©2026 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 10.04.2026 р.
Прийнято редакцією 10.05.2026 р.
Опубліковано 29.05.2026 р.

УДК 37.015.31:502/504:373.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-2-61-180-189

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Решетняк Віктор Федорович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: reshetnyakvf@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5069-4245

У статті здійснено теоретико-методологічне узагальнення проблеми формування екологічної свідомості учнів початкових класів у системі позашкільної освіти, зокрема в умовах гурткової діяльності еколога-натуралістичного спрямування. Визначено психолого-педагогічні засади організації освітнього процесу, розкрито вікові та мотиваційні особливості молодших школярів. Здійснено порівняльний аналіз українського та європейського досвіду (Фінляндія, Німеччина, Швеція) у контексті освіти для сталого розвитку. Обґрунтовано, що ефективність формування екологічної свідомості забезпечується інтеграцією діяльсного, компетентнісного та ціннісного підходів, а також посиленням практико-орієнтованого компоненту освітнього процесу.

Ключові слова: екологічна свідомість, молодші школярі, позашкільна освіта, гурткова робота.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлено загостренням екологічних проблем на глобальному рівні та необхідністю формування екологічно відповідальної поведінки особистості вже з молодшого шкільного віку. Початкова школа є фундаментом становлення ціннісних орієнтацій дитини, зокрема екологічних [1; 2; 3]. У сучасних умовах особливого значення набуває позашкільна освіта, яка створює сприятливе середовище для формування екологічної свідомості через діяльнісний підхід [4; 5]. Європейський досвід демонструє ефективність інтеграції екологічної освіти в практичну діяльність дітей, що потребує адаптації в українських реаліях [6; 7; 8].